

symbol panstva a nástroj nadvlády. Tento ľavý radikalizmus, volajúci po zničení všetkého umenia vládnúcich tried, tak ako ho reprezentovali teoretici Proletkultu na čele s Bogdanovom,²² sa nestal, ako je notoricky známe, dominujúcim a určujúcim pre formovanie kultúrnej politiky nového socialistického štátu a jeho vzťahu ku kultúre minulosti. Rozhodujúce slovo pri konštituovaní vzťahu mladého sovietskeho štátu k umeleckej tradícii získali myslitelia, ktorí dôsledne vychádzali z tradície klasickej nemeckej filozofie a jej marxistického prekonania na čele s V. I. Leninom a A. V. Lunačarským.²³ Rovnako ako samo marxistické učenie ponímali ako dialektické vyvrcholenie progresívnej myšlienkovkej tradície dejín európskeho myslenia, aj umenie minulých epoch chápali ako trvalú hodnotu, kultúrne dedičstvo novej spoločnosti, ktoré je štát povinný chrániť.²⁴ Tento afirmatívny vzťah k umeniu minulosti však nebol založený na buržoáznej myšlienke kapitálovej hodnoty umeleckých diel, ktorá, ako sme videli, bola kvantitatívnou transformáciou „pozemkovo-vlastníckeho“ feudálneho konceptu umenia. A vonkoncom nešlo o jednoduchý a slepý konzervativizmus, vedomé či nevedomé vpašovanie buržoázneho sentimentalizmu revolučnými intelektuálmi, pochádzajúcimi v nejednom prípade z maloburžoázných rodín. Pozitívny vzťah k umeniu minulosti vychádzal dôsledne z koncepcie umenia, ktorá sa zrodila v lone klasického nemeckého idealizmu a „bola postavená na nohy“ Marxom – umenie sa chápalo ako produkt tvorivej ľudskej činnosti, ako produkt práce, ktorou vzniká nová hodnota.²⁵ Táto hodnota je však iba čiastočne, iba spolovice hodnotou relatívnou, hodnotou vzťažnou, vyplývajúcou z konkrétnych historických relácií. Umenie je bezosporu, ale nie bezvýhradne determinované sociálno-historicky. Jeho hodnota nie je len vzťahová, účelová a funkčná. Má aj transcendentujúci rozmer, presahuje svoju sociálno-historickú väzbu, stáva sa trvalou hodnotou – pretože je zároveň spredmetnením antropologických, bytostných ľudských síl.²⁶ V tomto zmysle zostáva hodnotou i potom, keď sociálno-historické podmienky, ktoré ho splodili, zanikajú. Trvalá hodnota umeleckých diel minulosti má tak

dve stránky: umelecké diela minulosti sú historickými svedectvami vývinu ľudstva (túto skúsenostnú hodnotu si uchovávajú preto, že vo vývine ľudskej spoločnosti je kontinuita a progres); súčasne však sú (pravda, sociálno-historicky podmienenými) spredmetneniami ľudskej tvorivosti vôbec.²⁷ Nesú teda v sebe nielen hodnoty poučení o „detstve“ ľudstva, ale aj stelesnenia trvale platných skúseností človeka o sebe a obklopujúcom ho svete, t. j. hodnotu sebazpoznania človeka ako bytosti antropologickej a sociálnej zároveň.

Tak ako Marxova dilema vo vzťahu ku gréckemu umeniu²⁸ nebola plodom sentimentálneho normativizmu a bezradnosti, ale vyjadrením dialektiky antropologického a sociálno-historického rozmeru, a stála preto logicky na platforme úcty k minulosti, na báze „kultúrneho dedičstva“ (a vzhľadom na vývinovú a antropologickú konštantu, ktorú marxizmus odhalil ako súčasť dejinnej dialektiky, to ani inak nemohlo byť), tak aj kultúrna politika formulovaná Leninom zavrholá revolučný ikonoklazmus ako prejav unáhleného anarchizmu a urobila radikálne opatrenia na zospoločenšenie, záchranu a opateru trvalých hodnôt umenia.²⁹ Ostrý triedny boj revolučného a porevolučného obdobia však neumožňoval pacifistický a indiferentný vzťah k minulosti a jej kultúre. Čo sa týka elementárnej, fyzickej ochrany kultúrnych pamiatok bol postoj revolučného vedenia jednoznačne a nekompromisne afirmatívny. Tento kladný vzťah však neznamenal nediferencovanosť v otázke interpretácie umeleckého dedičstva. Tu, naopak, sa postulovala teória dvoch kultúr³⁰ – progresívnej a regresívnej – dialektický paralelizmus prebiehajúci celými dejinami. Sociálno-historická, triedna a ideologická viazanosť umenia minulosti sa teda nepopierala, odmietala sa iba jej radikálna absolutizácia, totálna identifikácia umenia s ideológiou.³¹ Teória dvoch kultúr tak pomáhala preklenúť priepasť medzi determinizmom a autonomizmom, medzi koncepciou umenia ako odrazom triednej ideológie a koncepciou umenia ako transcendentnej aktivity a nadčasovosti bez toho, aby sa skĺzlo do jednostranností ktorejkoľvek z nich. V neskorších desaťročiach, v období stalinskej